

חג החרות וקדושת האכילה.

[שיחה 2 לפסח – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

תמוה מה שמובא ב"באר היטב" (שו"ע אר"ח סימן תמ"ז) – "האריז"ל כתב, שהנזהר ממשוהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה". יש להקשות:

1. זה לא כתוב בשום מקום בכתבי האר"י.
2. זה מופרך מהמציאות. והרי רבבות אלפי ישראל נזהרים בכל שנה ושנה מן "משוהו חמץ", ואעפ"כ אנו רואים שבכל זאת הם חוטאים "משוהו" במשך השנה.
3. מה תועיל "סגולה" ללא שום תוספת מחשבתית. וכי היכן מצינו בגמרא שיזכירו שבזכות מצוה איזושהיא יינצל האדם מן חטא כל השנה כולה?

מקור לדברי "באר היטב".

אלא האמת שזהו מסוגן בזוהר (ג, רפב): כך: "ומאן דנטיר לון מחמץ ושאר, גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא, ונשמתא לעילא". ולכן מצה נקראת "נהמא דאסוותא" (זהר ב, מ). כאן אנו כבר רואים סגנון יותר זהיר. לא "מובטח לו", אלא שאם האדם שוב לא יגרה בעצמו את יצרו הרע במשך שאר השנה ויישאר על עמדו ואיזונו, ממילא יינצל מן יצה"ר. ומובן מאליו, שאם האדם שוב יגרה בעצמו את יצרו הרע (לאכילה גסה או אכילה-אסורה) כעבור חג הפסח, ויתן ליצר שער כניסה – פשיטא שייכשל שוב כאילו הוא לא תיקן מאומה. וכך משמעות דברי "שער הכוונות" של אריז"ל (פסח דף קנט) – שזהו ענין רוחני מעולם הנשמות, אבל לא "הבטחה וביטוח" שהאדם עצמו לא יחטא.

כיצד אכילת מצה פועלת על נפשו של האדם?

עדיין אנו חייבים לפרש איך הסגולה הזאת פועלת. פשוט, שכדי שאכילה זו תשפיע על האדם, הוא זקוק לכוונות מסוימות ולרעיונות נעלים, מעין מה שהבאנו למעלה. המחשבות הקדושות ישפיעו על האדם בקביעת דרכו שיתרחק מהחטא.

ר"א אבן עזרא כותב – "וה' לא נתן התורה רק (=כי אם) לאנשי הדעת. ומי שאין לו דעת, אין לו 'תורה'" (על שמות כ, א). וממשיך: "ומצוות הלב הם העיקרים הנכבדים על כולם (=יותר מן המצוות המעשיות). וחייב אדם להזכיר את ה' בכל רגע לכבודו. כי כל מה שיעשה, לא יעשנו כי אם בעבור כבודו. כאדם הנותן צדקה לעני, לא יתנונו בעבור כבוד הגבאי, ולא בעבור שישבחוהו בני אדם. כי אז תהיה מעלת האדם גבוהה בעיניו ממעלת כבוד ה' שנתן לו הו"ן". ועוד הוסיף בתקיפות (על דברים ל, יז) – "'בפיך ובלבבך לעשותו': שפָּל המצוות, עיקרם הלב. ויש מהם זכר בפה, לחיזוק הלב. ויש מעשה, כדי שיזכור בפה". ועוד עיין דברי רמב"ם (מו"נ ג/נא בדברי הערתו שם).

על כוונת בר-דעת לשמירת מצה שמורה.

גם בשמירת החיטים מן חימוץ אנו צריכים להפעיל "דעת" וצריכים "כוונה לשמה". לכן לא די בעובדה המעשית שהמים לא הגיעו אל הקמח, אלא צריכים כוונה מכוונת. ולא די במחשבה של ילד קטן או של גוי השומר על החטים, אלא צריכים "בר חיובא" שהוא "מצווה ועושה" ועושה מתוך התמסרות לרצונו של הבורא. והשמירה צריכה להיות מעת שליטת האדם על צמחי הטבע, מעת הקצירה ואילך כאשר החיטה ראויה להתנתק מהאדמה ולעבור לרשות האדם.

ונבין איך עיקר הכל היא ההתבוננות. כי התורה מתחילה באות ב' (=בראשית) ומסיימת באות ל' (=לעיני כל ישראל). כתיב: "והיו הדברים האלה... על לבבך" (דברים ו,ו). להורות: "הקב"ה ליבא בעיי" (סנהדרין קו:). מסביר "אגרות רמח"ל" (ח' ניסן, הת"ץ) זוהי חומרא גדולה באמת, ולא באה להקל עלינו כדעתם של הבורים הבלתי מבינים, והם משתמשים בביטוי זה כסיסמא לפריקת עול!

על כוונת האכילה

ידוע ומפורסם כי "מצוה ראשונה שנצטוו ביציאת מצרים שהוא התחלת כניסת היהדות, היא מצות אכילה" (ר' צדוק מלובלין, "תקנת השבין", דף נא:). ודאי כי יש לכך משמעות רבה. כי "שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו" (משלי כא, כג) וביאר הרמב"ם: "שומר פיו - מלאכול מאכל רע או מלשבו, (ושומר) לשונו - מלדבר אלא בצרכיו" (הלי' דעות ד, טו).

וזו לשון רמח"ל: "הנה סטרא-אחרא אוחזת בבשר האדם. אך אעפ"כ אין לה רשות להכנס שם אלא אם ניתן לה רשות דרך הפה, שמוציא מפיו דברים לא טובים. כי ודאי הפה הוא מקום כניסה לגוף, ואי אפשר להכנס אלא בה" (י"אדיר במרום, דפ"ח דף פג). זאת אומרת, עיקר הכל הוא הפה!

נזכור כי חטא אכילה היה החטא הראשון של האנושות (אדם הראשון ועץ הדעת). אמרו לנו קדמונו שפיתויי יצה"ר הם עבור טע"ם (ר"ת טוב, ערב, מועיל – עיין גר"א על משלי יד, כד).

- יש מפתה שכאילו הדבר הוא עצם ה**טוב** הרוחני עבורנו.
- ויש מפתה שמועילה האכילה **לתועלת** גוף האדם, מבחינה רפואית וכדומה.
- ויש מפתה שהוא **ערב** לחיך, כמעשה בהמה.

מהר"ל מבאר (בסוף "הגדה של פסח, דרוש לשבת הגדול", עמ' ריד) את הפסוק: "ותרא האשה כי **טוב** העץ למאכל (=מועיל לגוף), **ותאוו לעינים** (=ערב לחוש האסתטי), **ונחמד להשכיל**" (=ע"י הזנת האדם, יש לו כח לחשוב מחשבות מעמיקות בתורה – עיין סנהדרין יז: "מיני פירא"). הוא מבאר שהקלקול העיקרי של חוה היה בכך שהיא הקדימה את שתי המטרות הראשונות ההן עוד לפני הכיוון השכלי.

התיקון הוא שאנו פורשים אפילו מן אכילת מצה משך ערב פסח, [יום י"ד], ואוכלים **בלילה** כמצווה, בצורה המוגדרת והמסוימת ביותר, לפי קביעת ההלכה. הוא הדין בענין קרבן פסח לפי כל הלכותיה (בזמן מסוים מאד – עד חצות – ולא להוציא מן החבורה והבית, ובלי שבירת עצם וכיו"ב). בכך אנו מביעים "חרות" מן דחפים-עוורים גופניים שהאדם עושה כפי "שבא לוי", או בהשפעת גורמים שמחוצה לו. אנו עושים הכל רק לפי צרעליון ית"ש. בכך אנו מתקנים חטא זה של אכילה בהמיית.

חז"ל קשרו בין תחילת הפסוק וסופו: "אלהי מסכה לא תעשה לך, את חג המצות תשמור" (שמות לד, יז) לומר: המבזה את המועדות הוא כאילו עובד ע"ז (פסחים ק"ח). ופירשו בזוהר שמדובר בדוקא על ז' ימי פסח (והר ב, קפב:). – מה הענין?

- אלא למדנו מהרש"ש (המקובל רבי שלום שרעבי): "כי פסח וימים אלו (=ספירת העומר) הם שורש לכל ימות השנה, ובדרך שהולך בהם, בה מוליכין אותו כל ימות השנה" (ינהר שלום, דף קלד).
- "משום הכי קוראין בתורה בפסח כל פרשיות-המועדות... כי פסח הוא שורש הקדושה לכל המועדים" (ר' צדוק, "פרי צדיק", ג/כו, יום ב', פסקא י"ט).

- והגר"א כבר כתב (בפירושו למסכת ברכות דף ד): כי עיקר ז' מדות רעות הן: אכילה בתאוה, קנאה-שנאה, גאווה, קמצנות, שנאת-הבריות, תאוות נשים, עצלות-עצבות. לפי זה, למשך שבוע ראשון (לספירת העומר) תפקידנו ומשימתנו היא תיקון של תאוות האכילה (ככל צמצומי מניעת אכילת חמץ, ואפילו פרור אחד ממנו אינו בטל באלף). ועוד כתב: "בפסח יש אכילת מצה, אכילה דקדושה, ובא לתקן אכילת עץ-הדעת ע"י אדם הראשון" (שם, ג'יט: פסח, מאמר א')

בזה יש להבין אכילת ירקא (=כרפס) ליד קרבן פסח, המוסיף גירוי ומגדיל את התאבון (שבת קמ:), דוקא כדי לציין את חרותנו. הא כיצד? – אלא צריכים להבין "אין לך בן-חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות, ה). כי אזי האדם הוא באמת משוחרר מן יצרו-הרע, משוחרר מן עפרוריות-טבעו (ככל דברי רש"י הירש, ויקרא עמ' רנז-רנח, / במדבר עמ' רל-רלו).

עלינו להכיר שזו היא טעות-קשה לכנות האדם החילוני: "חפשי". זה איננו נכון כלל.

1. הרי הוא עבד לדחפים-נפשיים. אין לו שום שליטה הגיונית על התעוררויותיו.
  2. ולא די בזה, אלא גם לא יוכל לעשות בניגוד לדעת-החברה. הוא נטול-יכולת לעשות או לא-לעשות, כשזה מנוגד למקובל אצל אנשים אחרים.
- היחיד שהוא בן-חורין לעשות מה שהיא טובתו העצמית, הוא אדם המקיים מצוות של ה'.

האריך בזה מהר"ל, שהסיבה לקשר של מצוות רבות לענין יציאת מצרים, כי אז יצאנו לדרור מידו הקשה של יצר הרע, כי אז השתחררנו מהגשמיות! ("עבורות ה'", פרק מ"ד). עלינו לדעת כי מצרים של פעם היתה מטרופולין של עולם, כמו ניו יורק ופריז של זמננו. לכן הביא שם מהר"ל (סוף פ"ד) בשם חז"ל, שהמצריים היו מקולקלים יותר מן הכל. עלינו לשבח לאדון הכל שלא עשאנו כגויי הארצות, "והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת". כי בהשוואה לאוה"ע החוטאים מחמת טבע גופן הגס, בני ישראל חוטאים רק מחמת פיתויי וציורי יצה"ר, שהוא כח רוחני מחוץ לעצם הגוף ("נצח ישראל", סוף פ"ב).

ויש הבדל עצום מה בין שני המצבים. כי חז"ל אמרו שיצה"ר נכנס באדם רק בעת לידתו כשיוצא לאויר-העולם "לפתח חטאת רובץ" (סנהדרין צב:). ובכן, יש לשאול כיצד כאשר רבקה אמנו עברה על פתח של ע"ז היה עשו מפרכס לצאת (רש"י על בראשית כה, כב) הרי לכאורה עדיין לא בא לו יצה"ר? ועונה מהר"ל ("גור אריה", על דברי רש"י הנ"ל, והרחיב עוד ב"דרוש על המצוות", דף נז). כי אצל הגוי בא לו הרע מעצם טבע גופו, ולא מחמת פיתוי יצה"ר מבחוץ. רק אצל ישראל בא לו הפיתוי לרע מן גורם החיצוני לו.

[ובכן, ניצלנו מאז יציאתנו ממצרים מטעות קשה אחרת של אוה"ע. הם חושבים כי "עזב ה' את הארץ" ו"עולם כמנהגו נוהג". הם אינם מאמינים שה' משנה את הטבע. ולכן פרעה הכחיש "מי יהו"ה אשר אשמע בקולו" (שמות ה, ב). אבל מהר"ל מסביר ("דרשה לשבת הגדול", עמ' רה-רו) איך יש חכמה בחלוקה של דצ"ך עד"ש באח"ב.

- סדרה ראשונה הוכיחה, כי ה' פועל גם בשפל המקומות (=המים שמתחת לאדמה).
- וסדרה שניה הוכיחה, כי יש "אפליה" בין ישראל לעמים "והפליתי" (שמות ח, יח) שגם חיות-בר ידעו להבחין מי הוא עבד ה' ומי מהמורדים בה'.
- וסדרה שלישית, חינכה נגד הטענה של "צדיק ורע לו", עיי"ש דברי מהר"ל].

אמנם בכל שאר ימות השנה, שעת אכילה היא "שעתא דקרבא" ("מגיד מישרים" למהר"י קארו, על משלי כ"ג והגר"א שם) "כי עליית הניצוצות הוא ע"י ניצוח יצה"ט ליצה"ר" ("פרי צדיק", א, קיח:; קונטרס "עת האוכל", ס"ק ט). כי "לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח, ג), ומבאר האריז"ל ("שער המצוות", פי עקב) כלומר - הרוחניות שבמזון ההוא. וממילא, תאי גוף האדם נבנים-

והולכים על פי התמזגות תאי- חומר של דומם-וצומח-וחי שהאדם מעכל בגופניותו, אבל הוא מרומם אותם ע"י כוונותיו לשם שמים, וברכות הנהנין שהוא מברך ומכיר מי הוא אדונו של עולם. חוסר כוונה זו הוא המוביל לידי עיצבון. כי אז האדם חש את עצמו בעולם המופקר למקרים, ללא יד מכוונת. אזי הבהמיות שבמזון משתלטת עליו.

בליל פסח אנו מתקנים חסרון-יסודי זה. (ראה תרגום-יונתן על שמות יט,ד, "ואשא אתכם על כנפי נשרים". מיד בצאתם ממצרים אכלו בהר בית-המקדש בא"י. השיגו אז אכילה קדושה של א"י, ע"ע ב"ח על או"ח סי' ר"ח, ד"ה ונאכל מפריה ונשבע מטובה).

מהר"ל קובע שענין הדרור הוא אי-תלות בשום גורם חיצוני, לחוסר שעבוד. ולכן "לחם-חמץ" הוא סמל לתלות בגורמים נוספים (=מלח, שאור). אבל "מצה" היא פשוטה, קמח עם מים בלבד. אמנם, לא באו בזאת לציין מה תיאור חיי האדם העצמאי, כי בודאי מאכלו משופע יותר מאשר סתם מצה פשוטה. אלא באו להגדיר את עצם החירות כשלעצמה, ההשתחררות מן תלות. ("גבורות ה'", פרק נא / וכן "שפת-אמת", 43/ג, תרל"א, יום ב' דפסח) וכן בענין מרור ("שפת אמת", ג/46, תרל"ב, תחילת הליקוטים).

הם הם המחנכים ומלמדים אותנו לחשוב, ממה האדם בונה את גופו כל ימות השנה. מן המאמצים הגדולים שלנו לא להכשל בפרור של חמץ אנו מתקנים ומרפאים את נשמותינו. המשתדל לנהוג כאילו "קדוש שרוי בתוך מעיו" (תענית יא.) אפילו אם תחסר לו לפעמים כוונה של אכילה לשם שמים, מכל מקום הרי "סתמן כלשמים" בקרבנות (ר' צדוק, "תקנת השבין", עמ' נא:).

עוד כותב ר' צדוק: "מי שטעם טעם יראת חטא מימיו ונכנס בדרכי החסידות, יודע כי התחלת החסידות היא לקדש אכילתו שתהיה בקדושה" ("ירסיסי לילה", עמ' צא:). "כאשר אכילתו כראוי, והיינו בידיעה שהש"י הוא המאכיל, על זה נאמר 'וַיִּבְרַךְ אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְהִסִּירוֹתֶיךָ מִחֲלָה מִקִּרְבְּךָ' (שמות כג, כה) – שיהיה בכח הלחם והמים שאכל ושתה, להסיר ממנו כל מיני מחלה" ("פרי צדיק", א/ק"ט:; קונטרס "ענת האוכל", פסקא י"ב).

ועוד כתב שם: "תיקון תאוות אכילה קודמת אל האדם, שהיא קלה קצת. וממנו יימשך לתיקון תאוה שניה (=עריות), ולכך הקדימו חז"ל מסכת נזיר למסכת סוטה" ("פרי צדיק", א, ק"ח. ס"ק ג.). בזה גם מובן מה הקשר שקשרו חז"ל בין מניעת אכילת בישולי עכו"ם עם מניעת החיתון איתם (ר' צדוק, "ישראל קדושים", מח:). ולכן, ע"י זהירות זו שקבל עליו דניאל, הוא ניצול מגוב-אריות. (מחשבות חרוץ, עט.)

בסיכום הדברים, עלינו לתקן בתחילת השנה (ניסן ואילך) שבעת בעיות-יסוד שיש לנפשותינו במדות מקולקלות אשר מנינו (גר"א על מסכת ברכות דף ד:), לפני שנוכל לקבל את התורה (=בשבועות). תיקון ראשון הוא של תאוות אכילה. רסן זה שאנו מחזיקים משך שבוע של פסח, הוא "נהמא דאסוותא" וממנו יש לנו כניסה ראשית לכח-דרור; ולהגיד לרודנו-העריץ (=יצה"ר) – "לא!". המצליח בזה, יש לו סגולה חזקה לכל שאר ימות-השנה, כמבואר בזהר (ג, רפב:). טוב הדבר שהאדם יכוון דעתו לכך.